

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL DE ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT
ȘCOLILE GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE (1851-1918)
REZUMAT

Îndrumător științific
Prof.univ.dr.NICOLAE BOCȘAN

Doctorand
AURELIA POP

Cluj-Napoca
2011

CUPRINS

INTRODUCERE	5
1. Considerații generale asupra sistemului școlar de pe teritoriul fostului regiment II românesc de graniță în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul sec. XX	9
1.1. Perspectivă istoriografică.....	9
1.2. Premise normativ-legislative în organizarea vieții școlare.....	17
1.3. Școlile confesionale greco-catolice între autonomie și centralism: politica școlară a Bisericii în perioada dualistă.....	36
1.3.1. Coordonatele politicii bisericești pe linia menținerii caracterului confesional al școlii.....	36
1.3.2. Cadrul extern al organizării școlii: aspecte administrative, mijloace sustenabile, baza didactico-materială, perioada de școlaritate.....	41
1.3.3. Circulația cărții în mediul școlar - premisă a răspândirii științei de carte.....	50
2. Instrumentele ale administrării și inspectării școlilor născudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: organismele politice și confesionale	56
2.1. Inspectia școlară la nivel elementar: școlile primare confesionale.....	56
2.2. Inspectia școlară la nivel elementar-superior: Școala normală.....	73
2.3. Inspectia școlară la nivel gimnazial.....	76
3. Dinamica populației școlare pe teritoriul fostului regiment II românesc de graniță în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX	81
3.1. Dimensiunile cantitative ale organizării școlilor elementare confesionale în perioada predualistă (1851-1866).....	81
3.2. Repere demografice și statistice privind dinamica populației din școlile grănicerești născudene în perioada 1867-1880.....	103
3.2.1. Coordonate ale mobilității școlare.....	103
3.2.2. Ipostaze ale progresului școlar: rezultatele la învățătură ale elevilor școlilor confesionale în perioada 1867-1880.....	118
3.3. Aspecte privind dinamica școlară la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	126
4. Educație și instrucție în școala elementară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX	152
4.1. Considerații generale asupra fenomenului educațional.....	152
4.2. Instrucția școlară elementară: școlile confesionale comunale, Școala normală.....	159
4.2.1. Dimensiuni ale procesului de învățământ în școala primară (scop, esență, principii, metode).....	159
4.2.2. Forme de organizare a învățământului în școala elementară: clasele și despărțămintele.....	162
4.3. Conținutul instruirii: obiectele și orele de studiu, planurile de învățământ și programele școlare.....	165
4.3.1. Obiectele de învățământ și distribuirea orelor de studiu.....	165
4.3.2. Planuri de învățământ și programe tematice în școala elementară confesională.....	172
4.3.3. Planuri de învățământ și programe tematice în Școala normală din Năsăud.....	189

5. Instrucția școlară în Gimnaziul din Năsăud	199
5.1. Organizarea instituției gimnaziale în perioada 1863-1914	199
5.2. Aspecte ale educației gimnaziale	207
5.3. Conținutul instruirii: planuri de învățământ și programe tematice	212
5.4. Examenul de maturitate: metodologia de desfășurare, forme și teme de evaluare în perioada 1871-1914.....	242
5.5. Disciplina școlară: norme de conduită în cadrul și în afara școlii	255
6. Dascălii școlilor năsăudene: artizanii arcului peste timp	276
6.1. Activitatea profesională a dascălilor în școală și în afara ei	276
6.2. Pregătirea de specialitate a dascălilor: calificare, studii	291
6.3. Ipostaze socio-culturale ale dascălului; relațiile cu elevii, părinții și comunitatea... ..	302
6.4. Mișcarea personalului didactic din rețeaua învățământului elementar și secundar de pe teritoriul fostului regiment	310
6.5. Salarizarea dascălilor	327
6.6. Pensionarea dascălilor.....	334
6.7. Reuniunea învățătorilor greco-catolici „Mariana”	341
7. Starea școlilor de pe teritoriul fostului regiment românesc II de graniță în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	350
7.1. Școala normală din Năsăud	352
7.2. Școlile triviale	356
7.3. Școlile elementare sătești și evoluția lor materială în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.....	364
7.3.1. Starea școlii între 1851-1867.....	364
7.3.2. Aspecte ale infrastructurii școlare în perioada dualismului austro-ungar	384
8. Aspecte din viața cotidiană a elevilor năsăudeni (1863-1918).....	392
8.1. Activitățile extrașcolare la Gimnaziul din Năsăud	392
8.2. Viața din afara zidurilor școlii (crâmpeie de viață cotidiană).....	411
Concluzii.....	416
Bibliografie.....	420
ANEXE.....	429

CUVINTE CHEIE

1. școală confesională
2. fonduri școlare
3. educație elementară
4. dinamica școlară
5. învățători
6. senat școlar
7. inspector școlar
8. plan de învățământ
9. asociație culturală
10. examen
11. grănicer

Structura tezei

Evoluția învățământului românesc din ținutul Năsăud în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a urmat, în linii mari, traiectoria învățământului transilvănean din aceeași perioadă. Deși dețineau un statut privilegiat în ansamblul rețelei școlare românești, școlile năsădene nu au fost valorificate ca sistem individualizat, ci ca parte a istoriei locale, în contextul reconstituirii trecutului ținutului grăniceresc. Ca produs al militarizării graniței, școlilor li s-a conferit statutul „grăniceresc”, conservat ca element definițiv al evoluției acestora atât în timpul, cât mai ales după desființarea regimentului.

„Școlile grănicerești năsădene” reprezintă astfel o sintagmă ce definește elementele componente ale rețelei școlare de pe teritoriul fostului regiment II românesc de graniță cu centrul la Năsăud. Sistemul de învățământ local cuprindea: școlile triviale, școlile primare naționale din cele 44 de comune foste grănicerești, Școala normală și Gimnaziul din Năsăud, a căror tratare individuală sau sistemică s-a regăsit parțial, tangențial și fragmentar în cuprinsul unor lucrări sau studii de specialitate. Conturarea unei imagini veridice asupra fenomenului școlar din zona năsăudeană necesită îmbinarea diferitelor părți componente ale acestuia, într-o dimensiune factologică, compactă și integratoare.

Prin reconstituirea evoluției sistemului de învățământ din această zonă s-a avut în vedere crearea unei alte dimensiuni a fenomenului școlar, prin recuperarea documentară și interpretativă a componentelor sale definiției. Ca mijloc reconstituitiv, baza cercetării au reprezentat-o sursele documentare inventariate din fondurile arhivistice locale, cu precădere cele școlare și confesionale. Aceste crâmpene ale trecutului au fost redată, folosind mai multe categorii de izvoare documentare: circulare, statistici, corespondență, memorialistică-

varietatea surselor-oferind deopotrivă posibilități de interpretare variate, îndeosebi a acelor aspecte mai puțin exploatare în istoriografia problemei: dinamica școlară, instrucția, viața cotidiană a elevilor etc.

O contribuție importantă în cercetare a avut-o presa centrală și regională de specialitate periodicele apărute de-a lungul acestei perioade, dar și ulterior. De asemenea, lucrările generale și cele speciale aparținând istoriografiei vechi și recente- au permis crearea unei imagini de ansamblu asupra evoluției istorice în general și a sistemului de învățământ în special din fosta zonă grănicerească.

Plecând de la premisa că istoria înseamnă cunoaștere prin documente, am utilizat cu precădere metoda cercetării clasice, respectiv analiza și critica documentului, pe care am corelat-o cu noile procedee ale investigației istorice: metoda comparativă, cantitativ-calitativă (respectiv analiza demografică), observația longitudinală etc. Acestea au permis reconstituirea faptică a fenomenului școlar într-o dimensiune integratoare, sistemică.

Pentru crearea unui tablou veridic al învățământului românesc din ținutul grăniceresc am avut în vedere asamblarea sistemică a diferitelor componente ale școlii, mai puțin exploatare în istoriografia locală și națională dedicată acestei problematici. În capitolul I au fost redate premisele normativ-legislative ale organizării vieții școlare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, urmărind totodată materializarea acestora în planul realității școlare concrete. Ca mijloc reconstitutiv am uzitat circularele școlare episcopale și vicariale, ce reliefează atitudinea, reacția bisericii față de politica statală, îndeosebi în perioada dualistă când procesul de modernizare instituțională a sistemului de învățământ s-a realizat concomitent cu menținerea specificității și individualității sale în limitele autonomiei profesionale.

Completarea cadrului extern al derulării procesului de învățământ s-a realizat în capitolul II cu prezentarea structurilor administrative ale școlilor, cu precădere a organismelor de inspecție și control pe linia monitorizării și evaluării activității instructiv-educative din zonă. În acest sens au fost redate interdependența dintre factorii decizionali locali și centrali, atribuțiile, și modalitățile de exercitare a acestora în practica educațională.

Capitolul III a vizat reconstituirea dinamicii realității școlare de pe teritoriul fostului regiment, prin valorificarea unor surse documentare inedite, oferite de fondurile arhivistice locale. Identificarea, prelucrarea și interpretarea diverselor categorii de date statistice s-a realizat cu ajutorul indicatorilor statistici școlari, ce au permis descrierea fenomenelor de abandon și absenteism școlar la nivelul unor entități școlare reprezentative, în diferite segmente temporale. Analiza respectivelor valori a permis realizarea unor studii de caz, cu impact

relevator asupra creionării stării reale a școlilor și a evoluției acestora în contextul realităților social-economice, politice și mentale locale.

Una dintre componentele esențiale ale sistemului educațional a reprezentat-o și în această perioadă instrucția școlară, pentru redarea căreia au fost evidențiate caracteristicile procesului de învățământ pe diferite niveluri structurale: elementar, elementar superior (Școala normală) și gimnazial (liceal). Capitolul IV a avut la bază reconstituirea principalelor coordonate ale învățării, prin delimitarea formelor de organizare, descrierea conținuturilor teoretice și a strategiilor didactice utilizate, reliefând totodată impactul educației asupra dezvoltării personalității individului.

Plecînd de la premisa că eficiența actului educațional depinde în mare măsură de artizanii săi, am inclus în aria noastră de cercetare și problematica personalului didactic din școlile nășăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului următor. Astfel, capitolul VI a urmărit reconstituirea profilului dascălilor nășăudeni, prin prisma activității lor profesionale, atât în cadrul organizat al școlii, cât și în afara acestuia. Pe baza relaționării cu ceilalți factori implicați în procesul instructiv-educativ au fost evidențiate ipostazele dascălului în societate și percepția colectivă asupra rolului acestuia în cadrul comunității. Evoluția statutului personalului didactic a fost analizată printr-o raportare constantă la cadrul normativ, reglementativ, ce definea exigențele legislative ale vremii privind calificarea, salarizarea sau mobilitatea dascălilor în contexte temporale diferite.

Capitolul VII a vizat evidențierea unor aspecte privind infrastructura școlară, urmărind funcționalitatea edificiilor și a spațiilor educative, baza didactico-materială și mijloacele (resursele materiale ale procesului instructiv-educativ). În acest cadru organizațional extern s-au înscris aprecierile generale și contextuale privind evoluția cantitativă și calitativă a școlilor din zona grănicerească în perioada studiată.

Pentru completarea imaginii școlii din granița nășăudeană au fost reconstituite și unele aspecte din viața extrașcolară și cotidiană a elevilor de la institutele nășăudene, îndeosebi a celor care frecventau cursurile Gimnaziului din localitate. În capitolul VIII, am evidențiat unele crâmpie ale vieții de elev derulate în afara zidurilor școlii, prin valorificarea dimensiunii istoriei trăite ce a întregit tabloul realist al școlilor nășăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Conturarea unei imagini de ansamblu a sistemului școlar din granița nășăudeană s-a realizat dintr-o perspectivă ce menținea linia factologică, dar corela succesiunea evenimentelor cu realitățile contextuale ale vremii (legislative, demografice, social-economice etc).

Materialul edit și inedit ce a stat la baza acestui demers reconstitativ întărește convingerea că învățământul năsăudean a cunoscut un proces de individualizare în ansamblul rețelei școlare din Transilvania atât prin dimensiunea cantitativă, cât și prin calitatea actului educațional, ale cărui valențe apreciative au depășit cadrul teritorial al ținutului militarizat. Statutul privilegiat al școlilor s-a fundamentat pe unele premise, identificate în contextul politic al militarizării ce a favorizat apariția primelor institute educative în zonă și a generat mutații semnificative la nivelul mentalului colectiv. Statutul și mentalitatea de grănicer, alături de existența unor mijloace materiale sustenabile au reprezentat coordonate existenciales ale devenirii istorice atât în timpul, cât mai ales după desființarea graniței. O altă premisă a constat în crearea și valorificarea pe tărîm școlar a unui suport material sustenabil ce a permis funcționarea institutelor educative la standardele și exigențele timpului.

Percepută drept mijlocul esențial de inserție socială și participare activă a tinerilor în viața comunității, școala a îndeplinit în epoca modernă un rol definitoriu în procesul permanent de îmbunătățire a calității vieții. Din această perspectivă, educația a dobândit valențe noi, reprezentând un liant între capitalul cultural ereditar și identitatea particulară a individului. Pe aceste coordonate s-au înscris în a doua jumătate a secolului al XIX-lea eforturile constante ale autorităților școlare de a asigura un cadru extern și intern optim derulării procesului de învățământ în toate structurile sale ierarhice. Educația elementară a reprezentat în acest interval de timp corolarul procesului de învățământ din școala românească. Ea s-a fundamentat pe materializarea unor deziderate comune ale individului și ale societății, promovate constant de politicile educaționale ale factorilor decidenți școlari. Instruirea primară a fost completată ulterior cu noi dimensiuni ale cunoașterii, valorizate, prin prisma inserției socio-profesionale a membrilor comunității.

Acest fapt s-a manifestat în contexte politice variate, urmând linia cadrului legislativ, reglementativ impus de trăsăturile proprii diferitelor tipuri de regim. Astfel de particularități au imprimat educației coordonate proprii, identificate în elementele constitutive ale procesului de învățământ: scopul și dezideratele generale sau specifice, principiile, conținuturile, formele de activitate sau planurile generale și tematice ale învățării. Evoluția acestora a imprimat școlilor năsăudene individualizări specifice de-a lungul acestei perioade, manifestate la nivelul fiecărei trepte de instruire în parte și identificate în derularea secvențială a actului învățării. Educația a susținut astfel perenitatea unor valori culturale ce au imprimat școlilor grănicerești particularitate și individualism în ansamblul rețelei școlare transilvane.